

Daniel Siter* in Peter Mikša**

Poveljniška šola SA-Gruppe Südmark v Rogaški Slatini: delovanje in vloga pri vojaškopoličnem usposabljanju vodstvenega kadra Wehrmannschafta

IZVLEČEK

Na temeljih arhivskega gradiva, okupatorjevega uradnega časopisja in slikovnega materiala se avtorja posvečata specifični temi obdobja druge svetovne vojne na Slovenskem, v okviru katere celostno analizirata delovanje posebne grupne šole SA Wehrmannschafta v Rogaški Slatini, ki jo je sredi maja 1941 ustanovila SA-Grupp Südmark za potrebe vojaškopoličnega izobraževanja in usposabljanja ter ideološke vzgoje poveljniških kadrov spodnještajerskega in gorenjskega Wehrmannschafta. Priznana častniška šola je med svojim delovanjem (1941–1944) prirejala posebna vojaška urjenja, borbene vaje, športna tekmovanja ter večtedenske praktične in teoretične tečaje, na katerih so se prijavljeni kandidati s strogo vojaško disciplino in v duhu nacionalsocialističnega svetovnega nazora usposabljali za vermanske vodje in podvodje. Njen pomen ni bil ključen zgolj za Spodnjo Štajersko, temveč tudi za sosednje nemške okupacijske pokrajine, od koder so bili tamkajšnji vermani napoteni v Rogaško Slatino, kjer se je med okupacijo usposobilo več tisoč oficirjev in podoficirjev Wehrmannschafta. Ob odločilnih vojaških porazih Hitlerjeve Nemčije in zasuku vojne tehcnice v prid zavezniške koalicije je šola v zdravilišču postopoma pridobila vlogo

* Mag. zgodovine in dipl. geograf (UN), Ratanska vas 1A, SI–3250 Rogaška Slatina, daniel.siter@gmail.com

** Dr., docent, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva cesta 2, SI–1000 Ljubljana, peter.miksa@ff.uni-lj.si

prehodne vojaške ustanove, od koder so bili zadovoljivo usposobljeni vermani dodeljeni protipartizanskim operativnim enotam na terenu, nekateri pa so ob koncu vojne sodelovali celo v bojih na fronti.

Ključne besede: Rogaška Slatina, Spodnja Štajerska, grupna šola SA, SA-Gruppe Südmark, Wehrmannschaft, Wehrmann, vojaškopolični tečaji, 1941–1944

ABSTRACT

SA-GRUPPE SÜDMARK COMMAND SCHOOL IN ROGAŠKA SLATINA: OPERATION AND ROLE IN MILITARY-POLITICAL TRAINING OF WEHRMANNSCHAFT COMMAND CADRE

Drawing on archival sources, official newspapers of occupying forces and pictorial material, authors are focusing on a specific topic from the period of World War II in Slovenia, in which they are comprehensively analyzing the operation of special SA Group School of Wehrmannschaft in Rogaška Slatina. The school was founded by SA Group Südmark in the mids of May 1941 for purposes of military-political education and training, as well as the ideological breeding of commanding cadre of the Lower Styrian and Upper Carniolan Wehrmannschaft. During its operation (1941–1944), the renowned officer's school arranged special military drills, combat exercises, sports competitions, and several weeks long practical and theoretical courses, where candidates under strict military discipline and in the spirit of the national-socialist worldview, trained as Wehrmann officers and under-officers. Its importance was not only crucial for Lower Styria, but also for the neighbouring German occupation provinces, from which the Wehrmanns were deployed to Rogaška Slatina, where during the occupation thousands of Wehrmannschaft officers and under-officers were successfully trained. With Hitler's Germany decisive military defeats and the turning of war balance in favour of the Allied coalition, the school at the spa gradually acquired the role of a transitional military institution, from which satisfactorily trained Wehrmanns were assigned to anti-partisan operational units in the field, and some even participated in the fighting on the front at the end of the war.

Key words: Rogaška Slatina, Lower Styria, SA Group School, SA-Gruppe Südmark, Wehrmannschaft, Wehrmann, military-political courses, 1941–1944

Zdravilišče Rogaška Slatina pod kljukastim križem

Ob nasploh prvem bombardiranju Rogaške Slatine, 9. aprila 1941, ko je skupina nemških bombnikov nad mestnim središčem odvrгла manjšo količino bombnega tovora, je vojna vihra dosegla tudi zdraviliški turistični kraj.¹ Na veliki petek, 11. aprila 1941, pet dni po otvoritvi nemškega napada na Kraljevino Jugoslavijo in isti dan, ko so bili jugoslovanski bojni oddelki na slovenskem ozemlju vojaško že poteptani, so dobro pripravljene, izurjene in moderno opremljene nemške čete ob prodiranju čez slovensko ozemlje zavzele Obsotelje in Rogaško Slatino.² 132. nemška pehotna divizija³ je namreč tistega prelomnega dne ob veselju, navdušenju in pozdravljanju lokalnih Nemcev ter domačih simpatizerjev⁴ vkorakala v zdraviliško mesto, ki je bilo v veliki naglici pripravljeno na veličastni sprejem okupatorjeve vojske.⁵ Pričevalka Gabrijela Krumpak iz Rogaške Slatine ne bo nikoli pozabila tistih usodnih dni: *»Najprej se je jugoslovanska vojska umaknila z voli, kravami, vozovi in vpregami. Ko so Nemci vkorakali, smo mi bili v Donačkem domu, smo zapirali okna in smo se zelo bali / ... / tiste nemčurske družine, ki so odpirale okna, pa so nastavljale rože in se veselele prihoda. Nemčurji so pripravili sprejem Nemcem, ti so že imeli pripravljene zastave. Povsod so bile razobešene nacistične zastave.«*⁶

Nemška okupacijska oblast je Rogaško Slatino zaradi zdraviliškega in steklarskega pomena, nepoškodovane infrastrukture, velike namestitvene kapacitete in obmejne lege ob nemško-hrvaški državni meji na reki Sotli⁷ sčasoma spremenila v eno izmed

1 SIAS 1827, š. 10, Kronika šolskega okoliša Rogaška Slatina, 14. 4. 1946.

2 Daniel Siter, »Rogaška Slatina v obdobju nemške okupacije, 1941–1945« (magistrsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2019), 31, 34–38. Kompleksna zgodovinska raziskava predstavlja prvo poglobljeno in celostno proučitev štiriletno nacistične okupacije zdravilišča Rogaška Slatina.

3 132. divizija pod poveljstvom generalmajorja Rudolfa Sintzenicha je z napadom na Jugoslavijo doživela svoj ognjeni krst. Pot njenega prebijanja je med drugim potekala mimo Rogaške Slatine, kamor je divizija vkorakala 11. 4. 1941. Glede na vojaško hierarhijo (vodstveno strukturo) in bojno organiziranost je delovala znotraj organizacijsko-operativnega sestava 51. armadnega korpusa (kasneje uničenega v bitki za Stalingrad), v času nemške vojaške kampanje na Balkanu pa je pripadal formacijskemu razporedu 2. armade pod poveljstvom generalpolkovnika Maximiliana von Weichsa. – *Records of German Field Commands: Divisions, Microcopy*, T-315, zvezek 1384, Gefechtsbericht für die Zeit vom 29. 3.–16. 4. 1941 (Washington: The National Archives and Records Service, 1965), 300–10. B. M. Ridgway in A. C. Smith, *Historical Study: The German Campaigns in the Balkans, Spring 1941* (Washington: Department of Army, 1953), 39–41. Georg Tessin, *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939–1945, Siebenter Band, Die Landstreitkräfte 131–200* (Osnabrück: Biblio, 1973), 7, 8.

4 Lokalni kulturbundovci (člani krajevne skupine Švabsko-nemške kulturne zveze, poznane tudi kot Kulturbund), nemčurji in petokolonaši, ki so izdajalsko obveščevalno aktivnost vršili že v predvojnem obdobju, najintenzivneje pa v dneh tik pred aprilsko invazijo. – SIAS 1602, š. 2, p. e. 77, Verhaftungsbefehl aus Graz. Dušan Biber, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji: 1933–1941* (Ljubljana: Cankarjeva založba/Delo, 1966), 268.

5 SIAS 1827, š. 10, Kronika šolskega okoliša Rogaška Slatina, 14. 4. 1946. *Microcopy*, T-315, zvezek 1384, 309, 310.

6 Gabrijela Krumpak, intervjuvala avtorja Daniel Siter in Peter Mikša, Rogaška Slatina, september 2017. Avdioposnetek hranita avtorja. Pričevalka je bila rojena leta 1919 v Brežicah in bo v kratkem dopolnila 101 leto. Intervjuja sta bila izvedena septembra 2017 v Pegazovem domu v Rogaški Slatini. Avtorja ji za pripravljenost in izkazano voljo pri pogovoru izrekava iskreno zahvalo.

7 Tematika okupirane Rogaške Slatine v vlogi obmejnega mesta nemškega rajha (1941–1945) se je raziskovala pod okriljem triletnega (od maja 2017 do aprila 2020) temeljnega projekta ARRS z naslovom *Napravite mi to deželo nemško ... italijansko ... madžarsko ... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva*, ki ga je skupaj s partnerskimi ustanovami pod vodstvom red. prof. dr. Boža Repeta izvajal Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Med rezultate projektnega dela v povezavi z obmejno lego Rogaške Slatine ob reki Sotli sodi razstava *Rogaška Slatina kot obmejno mesto nemškega rajha 1941–1945*, ki so jo

ključnih mest spodnještajerske zasedbene pokrajine, kjer se je med okupacijo uveljavilo kot izjemno pomembno obmejno mesto tretjega rajha. Če za širšo primerjavo v ponazoritev vključimo pozicioniranost vseh nemških okupacijskih pokrajin z režimom civilnih uprav, je bila Rogaška Slatina eno izmed najjužneje ležečih zdravilišč Hitlerjevega »tisočletnega« imperija.⁸

Slika 1: 11. aprila 1942, natanko leto dni po prihodu okupatorja v Rogaško Slatino, je pred Zdraviliškim domom (pod ponemčevalnimi ukrepi preimenovanim v Kurhaus) potekala proslava ob prvi obletnici nemške »osvoboditve« zdraviliškega kraja. Fotografija prikazuje postrojeno četo 60–70 nemških vojakov, v ozadju na skrajni levi in desni strani stojijo dečki Hitlerjeve mladine, na sredini ob stebrih so tudi vermani.

Vir: Šolska kronika Podružnične osnovne šole Kostrivnica

glavni avtorji (Peter Mikša, Daniel Siter in Božo Repe) s sodelavci aprila 2018 odprli v Rogaški Slatini, nato pa je gostovala še v Ljubljani, Celju, Mariboru, Ptuj in Zagrebu. Najnovejša publikacija avtorjev Petra Mikše in Matije Zorna z naslovom *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsojstvo kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)* predstavlja nadgradnjo omenjene razstave. Reko Sotlo kot južno državno mejo nemškega rajha in okupacijsko ločnico med NDH in nacistično Nemčijo ter pripadajoče obmejno zaledje celostno analizirata tudi članek Daniela Siterja *Reka Sotla kot okupacijska meja med nemškim rajhom in NDH: primer občine Rogaška Slatina* ter referat avtorjev pričujočega članka na znanstvenem simpoziju z mednarodnim sodelovanjem v Metliki z naslovom *Sotla, južna meja Rajha*.

8 Siter, »Rogaška Slatina,« 241, 250.

Vzpostavljanje oblastnega aparata in ureditev civilne uprave

Po vojaški zasedbi Rogaške Slatine ter napredovanju 132. divizije proti osrčju države je v zdraviliški občini sledila faza okupatorjevega vzpostavljanja lokalne civilne uprave in konsolidiranja njegove oblasti. Oboje so spremljali procesi zaseganja občinskega upravnega aparata, nasilnega nameščanja svojih organov in uvajanja represije z ustanavljanjem raznarodovalnih in ponemčevalnih organizacij, nacionalsocialističnih zvez ter najpomembnejših vzvodov polvojaške, vojaške, policijske, obveščevalne in upravne oblasti.⁹ Vse naštetu je tvorilo jedro lokalne okupatorjeve oblasti pod vodstvom okupacijskega župana (*Amtsbürgermeister*) – jugoslovanskega Nemca (folksdojčerja) in inženirja Herberta Migliča – ter političnega komisarja Roberta Komareka, ki je v začetni zasedbeni fazi vodil in upravljal začasno vzpostavljeni politični okraj Šmarje pri Jelšah,¹⁰ kamor je nekaj tednov po uspešni zasedbi upravno in teritorialno spadala tudi Migličeva občina Rogaška Slatina. Ob ukinitvi Komarekovega okrajnega komisariata, katerega sedež je bil od druge polovice aprila 1941 v Ljubljanskem domu v osrčju Rogaške Slatine, je najkasneje 1. julija 1941 prišlo tudi do razpustitve političnega okraja Šmarje pri Jelšah.¹¹ Migličeva občina je bila odtlej in vse do konca vojne podrejena celjskemu okrožnemu uradu pod vodstvom Antona Dorfmeistra.¹²

Ustanovitev grupne šole SA vodij Wehrmannschafta v Rogaški Slatini

Še preden je ob koncu junija 1941 prišlo do formalnopravne ustanovitve *Wehrmannschafta*¹³ na slovenskih štajerskih tleh, je vodstvo SA (*Sturmabteilung*)¹⁴ v

9 Peter Mikša in Matija Zorn, *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)* (Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2020), 25–30. Siter, »Rogaška Slatina«, 58–62.

10 V prvih nekaj tednih po nemški zasedbi je okupator po nareku šefa spodnještajerske civilne uprave dr. Siegfrieda Uiberreitherja iz praktičnih razlogov in želje po takojšnji izpeljavi nekaterih nujnih političnih ukrepov začasno v glavnem še ohranjal predvojno upravnopolitično razdelitev (sistem okrajev), ki je slonela na temeljih ureditve iz časa Kraljevine Jugoslavije. – Tone Ferenc, »Nemška okupacija,« v: *Med Bočem in Bohorjem*, ur. Marjan Žagar et al. (Šentjur pri Celju/Šmarje pri Jelšah/Rogaška Slatina: Delavska univerza, 1984), 249. Marjan Žnidarič, »Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941,« *Lex localis* 2/1 (2004): 29.

11 SI AS 1602, š. 2, p. e. 62, Lagebericht des politischen Kommissars von St. Marein; š. 3, p. e. 92, 20. 6. 1941.

12 Ferenc, »Nemška okupacija,« 253.

13 Poslovenjeno v vermanšaft (»obrambno moštvo«), kar označuje polvojaško pomožno oboroženo krilo, ki je bilo na Spodnjem Štajerskem ustanovljeno v okviru Štajerske domovinske zveze (splošne raznarodovalne organizacije v zasedeni slovenski Štajerski; v nadaljevanju SHB) in strukture SA (*Sturmabteilung*) – krovne organizacije vermanšafta. Posledično je bil njen uradni naziv SA-Wehrmannschaft des Steirischen Heimatbundes. Pripadnik vermanšafta je bil verman oz. *Wehrmann* v nemškem izvorniku. – Andrej Zorko, *Wehrmannschaft Štajerske domovinske zveze: Zgodovinski razvoj in organiziranost na Spodnjem Štajerskem 1941–1945* (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2011), 13–15, 19, 20. Ferenc, »Nemška okupacija,« 268, 273.

14 Najstarejša in najštevilčnejša izmed vseh strankarskih formacij, ustanovljena avgusta 1921 kot »zaščitna in propagandna skupina NSDAP« in sprva poznana kot gimnastična in športna sekcija NSDAP z osnovnim namenom varovanja strankinih zborovanj, prirejanja parad ter simbolnega kazanja moči nacionalsocializma. Sčasoma se je

osrčju zdravilišča Rogaška Slatina v skladu z navodili o osnovnih direktivah in organizaciji vermanshafta ustanovilo posebno častniško šolo za potrebe vojaškopoličnega izobraževanja, usposabljanja in ideološkega vzgajanja poveljniških kadrov vermanshafta iz Spodnje Štajerske ter zasedbenega območja Koroške in Kranjske (Gorenjske z Mežiško dolino).¹⁵ Ustanavljanje in nadzor nad splošnim delovanjem posebne šole sta bila zaupana okrilju *SA-Gruppe Südmark*,¹⁶ ki je med drugim imela tudi vpliv na šolanje vermanskih tečajnikov. Ti so se lahko usposabljanja v Rogaški Slatini udeležili zgolj z njeno predhodno odobritvijo.¹⁷

Šola je imela velike sobane in električno razsvetljavo, okupatorjev uradni tisk pa jo je razglasil za eno najlepših izobraževalnih ustanov na ozemlju nemškega rajha.¹⁸ S svojim delovanjem je začela približno mesec dni po prihodu osebja SA v Rogaško Slatino, natančneje sredi maja 1941, za sedež njenega delovanja pa je bilo izbrano poslopje predvojnega hotela Aleksandrov dom (današnji Hotel Aleksander) neposredno nad zdraviliškim parkom.¹⁹ Ob zasedbi je bil hotelski objekt v skladu z okupatorjevimi ponemčevalnimi in protijugoslovanskimi ukrepi preimenovan v Erzherzog Johann, tj. v čast avstrijskemu nadvojvodi in feldmaršalu, ki naj bi slovensko Štajersko občoedoval in se v zdravilišču zlasti v poletnih mesecih pogosto tudi zadrževal ter zdravil.²⁰

preoblikovala v oboroženo paravojaško jurišno krilo nemške nacionalsocialistične stranke, pod vodstvom stotnika nemške vojske in kasnejšega štabnega šefa SA Ernsta Röhma pa je po Hitlerjevem vzponu na oblast štela že več kot 3 milijone članov. Po t. i. »noči dolgih nožev« (vrhunec poleti 1934), ko je bil s pomočjo oddelkov SS (Schutzstaffel ali zaščitni vod) likvidiran vodilni kader SA skupaj z Röhmom, oslajljena SA ni nikoli več dosegla nekdanje slave. Vodenje SA je takrat prevzel Viktor Lutze, ki je na položaju štabnega šefa SA ostal do svoje smrti leta 1943. – Zorko, *Wehrmannschaft*, 14, 15. Tone Ferenc, »Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem,« *Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS* 2 (1958): 81.

15 »Wehrmannschaftsführer erhalten ihre Ausbildung,« *SA in Feldgrau: Feldpostbriefe der SA-Gruppe Südmark*, November/December 1941, 2, dostop 5. 4. 2020, <https://tinyurl.com/y8cnv3uz>. Monika Kokalj Kočever, »Gorenjski mobiliziranci v nemški vojski 1943–1945« (doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, 2016), 83, 84. Zorko, *Wehrmannschaft*, 21, 22.

16 SA se je znotraj svoje organizacijske strukture delila na skupine oz. t. i. *SA-Gruppe*, ki so predstavljale najvišjo in najpomembnejšo organizacijsko enoto SA. Nacisti so nadzor nad dejavnostmi SA na osvojenih ozemljih, ki so jih želeli formalnopravno priključiti v tretji rajh, zaupali takšnim *Gruppam* iz starega rajha oz. priključene Avstrije. Na vrhuncu teritorialne moči Hitlerjeve Nemčije je SA upravljala kar 28 takšnih skupin. *SA-Gruppe Südmark* je bila ustanovljena po priključitvi Avstrije k nemškemu rajhu leta 1938. V predvojni Avstriji je skrbela za dejavnosti SA v avstrijski Štajerski in Koroški, njen sedež je bil v Gradcu. Po nacistični zasedbi Slovenije aprila 1941 so se njene pristojnosti razširile tudi na celotni nemški del zasedene Slovenije, kjer je vodila in nadzirala aktivnost oddelkov SA. Njeno poveljstvo je prevzel SA-Gruppenführer Walther Nibbe, po njegovem odhodu v nemško vojsko 10. 6. 1941 pa je njegovo odsotnost nadomeščal Nibbejev štabni vodja SA-Brigadeführer Ohrt. – Zorko, *Wehrmannschaft*, 15–19.

17 SI AS 1690, f. 230, Verteiler III, 9. 12. 1943.

18 »Die Aufgaben der Wehrmannschaftsführer: Bundesführer Steindl sprach zu den Führern der Wehrmannschaft im Steirischen Heimatbund,« *Marburger Zeitung*, 16. 6. 1941, 5, dostop 29. 3. 2020, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-OPDWI350>.

19 SI AS 1827, š. 10, Kronika šolskega okoliša Rogaška Slatina, 14. 4. 1946. »Wehrmannschaftsführer erhalten,« *SA in Feldgrau*; »Neues Leben in Rohitsch-Sauerbrunn: Führerschule der Wehrmannschaften des Heimatbundes,« *Marburger Zeitung*, 19. 6. 1941, 5, dostop 23. 3. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RADJ-VUU7>.

20 »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*. »Erzherzog Johann in Spodnja Štajerska,« *Štajerski gospodar*, 3. 5. 1941, 6, 7, dostop 5. 4. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ERW1J1QO>. Iz prve številke *Štajerskega gospodarja* (okupatorjevega uradnega dvojezičnega časopisnega tednika s sedežem v Mariboru in obtokom po celotni Spodnji Štajerski) še izvem, da si je v slovenskem štajerskem prostoru kupil celo vinorodno zemljišče in postal vinogradnik. Tudi ureditev zdraviliškega parka in zvišanje turističnega obiska naj bi bili njegovi zaslugi.

Slika 2: Hotel Erzherzog Johann kmalu po nemški zasedbi leta 1941. Desno od vhodnih vrat se pod povečavo vidi tudi pozdravna tabla z orlom, ki drži oljčni venec s svastiko. Na vzhodni strani stavbe je bil postavljen visok leseni steber, s katerega je plapolala nacistična zastava. Večji del stavbe je do danes ohranil nespremenjeno podobo, zgolj zahodno krilo se je razširilo in modificiralo z izgradnjo novega veznega objekta.

Vir: SI_ZAC/0907/004/008/00075

Formalni poimenovanji posebne vojaškopoliitične šole v Rogaški Slatini, ki so jo z udeležbo na tečajih množično obiskovali vermanski kandidati iz Spodnje in Zgornje Štajerske, Gorenjske ter Južne Koroške sta bili: *SA-Gruppenschule Südmark/Gruppenschule der SA-Gruppe Südmark*²¹ ali *Führerschule der Wehrmannschaften des Steirischen Heimatbundes Rohitsch-Sauerbrunn*²² oz. v okrajšani obliki *SA Führerschule Rohitsch-Sauerbrunn*.²³ Po prvotnih načrtih naj bi grupno šolo v začetku leta 1942 predstavili iz Rogaške Slatine v Novo Celje, kjer je bilo v ta namen že predvideno stavbno poslopje s pripadajočim vadbenim zemljiščem, vendar si je novo lokacijo medtem prilastil *Wehrmacht*,²⁴ zato je navkljub načrtom Rogaška Slatina obdržala funkcijo usposabljanja vodstvenega kadra vermanšafta vse do prenehanja delovanja šole v drugi

21 Prva različica imena izvira iz poimenovanja za *SA-Gruppe Südmark*. Pri prevodu *Gruppenschule* slediva zgodovinarju Tonetu Ferencu, ki ta nemški naziv prevaja kot grupna šola.

22 Najprimernejši slovenski prevod za omenjeno nemško poimenovanje: Šola vodij Wehrmannschaften Štajerske domovinske zveze v Rogaški Slatini.

23 SI AS 1690, š. 81, f. 320, Merkblatt für Lehrgangsteilnehmer an der Gruppenschule der SA-Gruppe Südmark. »Beförderungen in SA und NSKK: In der SA – Gruppe Südmark,« *Völkischer Beobachter*, 31. 1. 1942, 4, dostop 2. 3. 2020, <https://tinyurl.com/ybaaptu>. Kokalj Kočvar, »Gorenjski mobiliziranci,« 67. Zorko, *Wehrmannschaft*, 38.

24 Združene oborožene sile nacistične Nemčije, sestavljene iz treh rodov nemške vojske: kopenskih sil (Heer), letalstva (Luftwaffe) in mornarice (Kriegsmarine).

polovici leta 1944.²⁵ Da je bil pomen njene ustanovitve in kasnejšega delovanja izjemno velik, ponazarja tudi nemški članek z naslovom (v slovenskem prevodu) *Novo življenje v Rogaški Slatini: Šola vodij Wehrmannschaftha Štajerske domovinske zveze*,²⁶ ki je bil objavljen mesec dni po njeni ustanovitvi v časopisu *Marburger Zeitung*.²⁷ Njegova vsebina nudi dober vpogled v splošno delovanje in potek vsakodnevnih aktivnosti na vojaškopolični šoli v obmejnem spodnještajerskem zdravilišču. Za tisti čas nadvse priljubljena (proti)judovska tematika tudi pisca tega članka ni pustila ravnodušnega, kajti v njegovi vsebini ne pozabi omeniti niti tega, da so se v predvojnem času v isti zdraviliški objekt zatekali zlasti premožni judovski gosti z »debelimi trebuhu«.²⁸

Slika 3: Slikovno gradivo iz omenjene časopisne novice o delovanju grupne šole SA za vojaškopolično usposabljanje in ideološko vzgajanje vermanskih vodij in podvodij v Rogaški Slatini. Leva fotografija s pripisom *Hotel Erzherzog Johann, dom šole vodij* je bila posneta pred današnjo Kristalno dvorano, desna fotografija prikazuje zunanjo telovadbo vermanskih tečajnikov v zdraviliškem kopališču.

Vir: »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*

Kot se je izkazalo že do druge polovice junija 1941, je šola kmalu po svojem odprtju zaradi ogromnega števila prijav preseгла svoje prenočitvene zmogljivosti. Višek vermanskih udeležencev je bil zatorej nameščen še v zdraviliški stavbi ob vznožju hriba, na vrhu katerega se je nahajal sedež šole. Dodatni prostori v zgradbi, ki jo je zdraviliška uprava pred vojnim časom koristila za namestitve gostov, so poleg spalnih sob s trinadstropnimi posteljami obsegali tudi velike učilnice ter sobe za hranjenje učnih in vadbenih pripomočkov.²⁹

25 SIAS 1690, §. 35, f. 261, 2. Sonderlehrgang, 7. 2. 1942.

26 V izvirniku: *Neues Leben in Rohitsch-Sauerbrunn: Führerschule der Wehrmannschaften des Heimatbundes*.

27 Prvi tiskani časnik v Mariboru, v predvojnem obdobju služil kot glasilo nemške manjšine, med nemško okupacijo pa je postal okupatorjev uradni časnik za spodnještajersko upravno enoto. – »Marburger Zeitung,« dostopno na *Digitalna knjižnica Slovenije*, pridobljeno 22. 4. 2020, objavljeno 29. 11. 2013, <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-2S8QPXUM>.

28 »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*.

29 »Deutsches Leben im 'Karlsbad des Balkans': Südsteirische Wehrmannschaften in Rohitsch-Sauerbrunn,« *Illustrierte Kronen-Zeitung*, 19. 6. 1941, 5, dostop 5. 4. 2020, <https://tinyurl.com/yb9bkxjn>. »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*.

Slika 4: Vermanska poveljniška šola *SA-Gruppe Südmark* je bila zaradi velikega obiska primorana v iskanje dodatnih bivalnih in učno-vadbenih prostorov, ki si jih je vodstvo šole zagotovilo v objektu na fotografiji.

Vir: Zasebni arhiv, Daniel Siter, 4. 4. 2020

Na šoli vermanšafta s pripadajočim vadbenim centrom so se prirejela vojaška urjenja, borbene vaje, razna športna tekmovanja ter večtedenski teoretični in vadbeni tečaji, kjer so se s strogo vojaško disciplino in v duhu nacionalsocialističnega svetovnega nazora usposabljali novi vermanski častniki oziroma vodje (*Wehrmannschaftsführer*) in podčastniki oziroma podvodje (*Wehrmannschaftsunterführer*),³⁰ ki bi lahko po koncu izobraževanja usposabljali in vodili tudi svojo vermansko formacijo.³¹ Kakor sam *Wehrmannschaft* je tudi šola med drugim delovala kot ponemčevalnica in vzvod ozaveščanja o svetovnem nazoru in nacistični ideologiji, kar sta na skupnem srečanju v poslopju šole sredi junija 1941 med drugim potrdila glavni vodja spodnještajerskega vermanšafta SA polkovnik Franz Blasch in *Bundesführer* Steindl, zvezni vodja SHB.³² Ko je Steindl 2. julija 1942 izdal posebno odredbo o začetku premeščanja vermanskih čet v notranjost Spodnje Štajerske, dodatne mobilizacije in razširitve same organizacije, pa je šola pridobila tudi vlogo nekakšne prehodne vojaške ustanove, kjer so

30 V nadaljevanju vsebine izraz *Wehrmannschaftsunterführer* enačiva in nadomeščava z naslednjimi pomenskimi prevodi: vermanski podčastnik, podoficir, podvodja, namestnik vodje in nižji vodja (zadnji je primer Zorkove lastne interpretacije). Za izraz *Wehrmannschaftsführer* uporablja prevode vermanski vodja, častnik in oficir. Za Zorkovo pojasnilo glede smiselnih prevodov oz. oblik slovenjenja gl. Zorko, *Wehrmannschaft*, 38.

31 SI AS 1690, Oboroženi oddelki Štajerske domovinske zveze.

32 »Die Aufgaben der Wehrmannschaftsführer,« *Marburger Zeitung*. »Jugendführer werden geschult: Eröffnung der Führerschule der Deutschen Jugend in Windenau,« *Marburger Zeitung*, 24. 6. 1941, 5, dostop 29. 3. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-VCEJARWG>.

se vermani udeležili najmanj tritedenskega vojaškopoličnega urjenja, po zadovoljivi usposobitvi pa so bili vključeni v operativne enote na terenu.³³

Slika 5: Skupina 19 vermanskih kandidatov, oblečenih v standardno opravo vermanšafta in gorske hlače, na zunanjem dvorišču pred grupno šolo SA v Rogaški Slatini. V ozadju za smrekovim gozdom je razvidno tudi Bočko pogorje, kjer so zlasti v kasnejši fazi vojne operirali lokalni partizanski borci in aktivisti OF.

Vir: Fototeka MNZS

Prijavni postopek in oris običajnega dneva

Vermanski kandidati, ki so bili poslani v grupno šolo v Rogaško Slatino, so morali še pred prihodom opraviti zdravstveni pregled, s čimer so pridobili ustrezno potrdilo ali zdravniško spričevalo, ki je bilo nato priloženo prijavnemu formularju.³⁴ Ugotavljanje ustreznosti zdravstvenega stanja prijavljenega kandidata se je običajno izvajalo v prostorih štabnega urada na sedežu *Standarte* Celje – vzhod,³⁵ točneje v

³³ Ferenc, »Wehrmannschaft v boju«, 94–96.

³⁴ SI AS 1690, š. 69, f. 308, Sonderlehrgang für zugeteilte Führer, 3. 12. 1941.

³⁵ *Standarta* (»štandarta«) je bila upravno-organizacijska enota znotraj strukture SA, ki je bila po velikosti in hierarhiji vojaških enot primerljiva z vojaškim polkom. Na Spodnjem Štajerskem je bila vzpostavljena z izdanim dekretom o ustanovitvi vermanšafta Spodnje Štajerske in Kranjske 25. junija 1941. Tri dni zatem je šef štaba *SA-Gruppe Südmark* *SA-Brigadeführer* Ohrt izdal še formacijsko povelje, s katerim je v političnih okrožjih Spodnje Štajerske potrdil ustanovitev desetih *Wehrmannschaft Standart*, katerih meje so morale biti skladne z mejami okrožij ali pa so morale obsegati celotne dele posameznih upravnih enot, v nobenem primeru pa jih niso smele sekati. Vsako spodnještajersko politično okrožje je imelo največ dve *Standarti*, ki so jim poveljevali uveljavljeni in profesionalno

tretjem nadstropju Okrožne hiše (*Kreishaus*) v Celju.³⁶ V šoli so se morali zglastiti najkasneje dan pred začetkom napovedanega tečaja, zadnji rok za registracijo novih vermanov na sedežu šole je bil do 20. ure zvečer. Med trajanjem usposabljanja so vermani prejeli živilske nakaznice (*Lebensmittelkarten*).³⁷ Še preden so se napotili proti zdravilišču Rogaška Slatina, so morali svoje že obstoječe živilske nakaznice (veljavne v njihovem domačem okolju) najprej prijaviti pri pristojnem uradu. Ta jim je izdal posebno potrdilo, ki so ga udeleženci takoj po prihodu v šolo predložili zadolženemu upravitelju blagajne. Praksa je pokazala na pozabljivost mnogih pri upoštevanju takšnega navodila in posledično neupoštevanje nadrejenih ukazov.³⁸ Kandidatom so se povrnili stroški potovanja, namestitvev in hrana pa sta bili brezplačni. Na dan prihoda v šolo so jim nudili samo večerjo, na dan odhoda pa zgolj zajtrk. Že ob prihodu so morali nositi uniformo vermanshafta, s seboj pa so bili za obdobje treh tednov primorani prinesiti papir in podlago za pisanje, barvice, mehke svinčnike ter perilo, zadostno količino oblačil in nujnih potrebščin za osebno higieno (nogavice, brisače, kopalke, britvice, zobno ščetko, zobno pasto, milo ipd.). Glede osebnih dokumentov so morali imeti pri sebi overjen *Wehrmannschaftspass* (potno listino vermanshafta), fotografije in potrdilo zdravstvene zavarovalnice. Vsak kandidat je dnevno prejemal po 50 pfenigov žepnine, ki je bila izplačana ob koncu vsakega tečaja.³⁹ Za grupno šolo in njej pripadajoča poslopja je veljala stroga vojaška vzgoja. Spalni in ostali bivalni prostori so morali biti redno čiščeni, vojaški red in disciplina pa sta bila še posebej nazorna pri zgodnejutranjem vstajanju in načinu vsakodnevnega postiljanja postelj.⁴⁰

Prvi vodja vermanske šole *SA-Standartenführer* Ernst Dräger je v enem izmed svojih poročil pisal o poteku usposabljanja. Kot že omenjeno, so tečaji temeljili na striktnih načelih stroge vojaške discipline in reda, njihov končni cilj pa je bil, da se tečajniki sčasoma preoblikujejo v vojake, ki bi bili zmožni braniti meje nemškega rajha in ohranjati ideale nacionalsocialistične ideologije.⁴¹ Osnovni namen izobraževanja je bil dvoplasten: gradnja kandidatovega značaja in njegove nezlomljive osebne volje ter oblikovanje vsesplošne politične ozaveščenosti.⁴² Oba ciljna sklopa sta denimo razvidna iz primera dnevnega razporeda dela in aktivnosti za april in maj 1942, iz katerega je razvidno, da so morali vermani vstajati med 6.00 in 6.30 zjutraj, čemur so sledili polurno jutranje razgibavanje in vaje za telo, nato pa so imeli na voljo še 30 minut časa

nastavljeni častniki SA z nazivom *Führer der Standarte* (vodja *Standarte*). Ti so bili po Nibbejevem ukazu za to funkcijo določeni že 28. aprila 1941, tj. še preden je denimo šef spodnještajerske civilne uprave sploh izdal odredbo o ustanovitvi Štajerske domovinske zveze. *Standarti* v celjskem okrožju sta bili poimenovani Celje – vzhod (*Cilli – Ost*) in Celje – zahod (*Cilli – West*). V nadaljnji členitvi so se *Standarte* delile v *Sturmabanne* (primerljivi z vojaškimi bataljoni); ena *Standarte* je običajno obsegala od 3 do 6 *Sturmabannov*. – Monika Kokalj Kočever, *Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske v letih 1943–1945* (Ljubljana: Založba Inštitut za novejšo zgodovino, 2017), 44, 82. Ferenc, »Wehrmannschaft v boju«, 84–86. Zorko, *Wehrmannschaft*, 21, 22.

36 SI AS 1690, š. 67, f. 305, 10. Lehrgang an der Führerschule, 11. 4. 1942.

37 SI AS 1690, š. 69, f. 308, Sonderlehrgang für zugeteilte Führer, 3. 12. 1941.

38 SI AS 1690, š. 67, f. 305, Lebensmittel-Marken Abmeldebescheinigung, 22. 11. 1941.

39 SI AS 1690, š. 78, f. 317, Merkblatt für den Besuch eines Lehrganges an der Führerschule der Wehrmannschaften.

40 »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*.

41 »Wehrmannschaftsführer erhalten,« *SA in Feldgrau*.

42 »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*.

Slika 6: Primer prijavnice na 12. izobraževalni tečaj, ki je potekal med 3. in 24. marcem 1943 v Rogaški Slatini. Prijavljeni kandidat je pozivni ukaz za udeležbo prejel neposredno od SA-Oberführerja Blascha, glavnega vodje vermanšafta SHB.

WEHRMANNSCHAFT
des Steirischen Heimatbundes

____Gilli____, den 26.2.1943

Standarte: ____Gilli-Ost____ An den
Br. B. Nr.: _____ Führer der Wehrmannschaft
Beilagen: ____1____

Anmeldung

zum Besuch eines Lehrganges an der Führerschule in Rohitsch-Sauerbrunn.

Zum ____12____ Lehrgang an der Führerschule in Rohitsch-Sauerbrunn vom ____3.3.1943____
bis ____24.3.1943____ wird kommandiert
Name: Vorname: ____Blasina Stefan____
Dienstgrad: ____Wehrmann____
Dienststellung: ____Führer des Sturmes 82/Gilli-Ost____

Dieser Meldung liegt bei:
1 Untersuchungsergebnis (Form. 20 St. H. Wehrmannschaft)

Der gemeldete Lehrgangsteilnehmer ist vom Betrieb für die Dauer des Lehrganges abkömmlich. Der Einberufungsbefehl und das Merkblatt zum Besuch der Führerschule wurde ihm ausgehändigt.
Über die Verpflegung (Abmeldebescheinigung der zuständigen Kartenverteilungsstelle) wurde er unterrichtet.
Der Kassenverwalter der Standarte wurde verständigt.

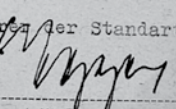
Allgemeine Beurteilung:

Hier abtrennen Besondere Anordnungen umseitig!

Wehrmannschaft des
Steirischen Heimatbundes

Standarte: ____Gilli-Ost____ An den Leiter
der Führerschule der Wehrmannschaft
ROHITSCH-SAUERBRUNN.

W. M. Blasina Stefan wurde als Teilnehmer am ____12____ Lehrgang
der Führerschule der Wehrmannschaft in Rohitsch-Sauerbrunn dem Führer der Wehrmannschaft
gemeldet.

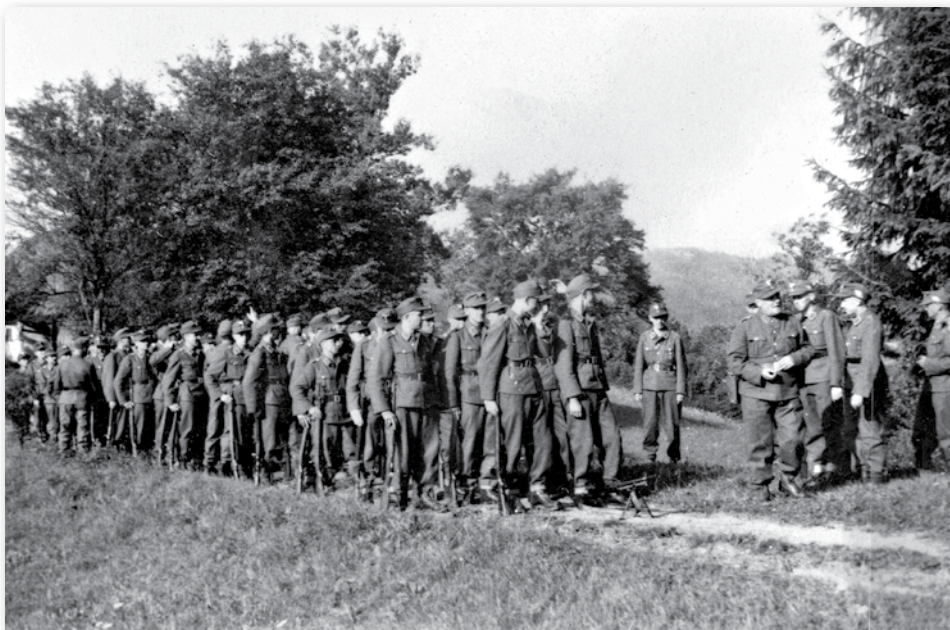
Zur Überprüfung abgegeben. Der Führer der Standarte Gilli-Ost:
m.d.F.B.

Unterschrift, Dienstgrad.
SA-Obersturmbannführer.

Vir: SI AS 1690, §. 78, f. 317, Anmeldung zum Besuch eines Lehrganges an der Führerschule in Rohitsch-Sauerbrunn, 26. 2. 1943

za zajtrk in kavo.⁴³ Urnik dejavnosti je bil pester in že vnaprej strogo določen. Na dnevnem urniku so se znašle tudi učne ure teoretičnega in praktičnega zemljepisa (zlasti branje vojaških zemljevidov, orientacijska urjenja, spoznavanje delovanja in uporabe kompasa), nemščine ter nemške obče in lokalne zgodovine, vnovično popoldansko razgibavanje (poudarek na vajah za izboljšanje telesne motorike in krepitev telesne vzdržljivosti), predavanja o aktualnih političnih vprašanjih in svetovnem nacional-socialističnem nazoru, služenju v bojnih vrstah vermanšafta ter ponavljanje splošnih stražnih predpisov v SA, učenje tehničnega ravnanja z orožjem in osvajanje postopkov njegovega pravilnega čiščenja, predavanja o nemških poveljih v posameznih vermanskih formacijah, uradnem pozdravljanju, pravilnem korakanju ob taktu nemških koračnic.⁴⁴

Slika 6a: Četa vermanskih tečajnikov med praktičnim usposabljanjem na terenu v okolišju Rogaške Slatine.

Vir: Zbirka albumov, Album Wehrmannschaft, MNZS

Prirajala so se tudi vojaška tekmovanja v točnosti streljanja v različne tarče in metanju ročnih granat. Veliko se je predavalo in poslušalo o fűhrerju Adolfu Hitlerju, Nationalsocialistični nemški delavski stranki (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* oz. NSDAP), Spodnji Štajerski, prostoru tretjega rajha in nemškem življenjskem prostoru, kameradstvu, odlikovanjih, nemški vojski, bolševizmu, Judih,

⁴³ SI AS 1690, š. 73, f. 312, Dienstplan für 15. 4. 1942; Dienstplan für Donnerstag den 14. 5. 1942.

⁴⁴ SI AS 1690, š. 73, f. 312, Dienstplan für 15. 4. 1942; Dienstplan für Donnerstag den 14. 5. 1942, 13. 5. 1942; š. 68, f. 306–307, Bericht No. 4 über den Dienst vom 1.–15. 8. 1941, 15. 8. 1941; š. 78, f. 317, Ausbildungsstoff für die Lehrgänge für Fűhrer von Trupps und Scharen in Rohitsch-Sauerbrunn ..., 17. 7. 1943.

bojih na vzhodni fronti, zdravstveni oskrbi, ravnanju z ranjenci in njihovi negi ter primerni prehrani. Ob 18.15 je sledila večerja, ki je trajala do 19. ure, ko je bilo na vrsti uro in pol dolgo večerno petje. Ker je bilo pri večini vermanov znanje nemščine pod zadovoljivo ravno, se učenje novih pesmi v nemščini ni pogosto izvajalo. Do 23. ure so morali vermani leči k nočnemu počitku.⁴⁵ Pri telovadbi se je velika pozornost namenjala plavanju (plavalni tečaji so se izvajali v bazenu zdraviliškega kopališča pod vodstvom učitelja plavanja in domačina *Sturmführerja* Beigotta), igram z žogo, gimnastiki, vajam za krepitev ravnotežja itn.⁴⁶ Vsako popoldne so imeli vermani na voljo tudi eno uro prostega časa za uporabo plavalnega bazena.⁴⁷

Slika 7: Primer dnevnega razporeda dela in aktivnosti za 15. april 1942 na grupni šoli vodij vermanšafta SHB v Rogaški Slatini.

D i e n s t p l a n für 15.4.1942		
SA-Führer vom Dienst vom 15.4.1942 - 16.4.1942 13.00 ^h HStf. Bammer		
6.30 ^h	Wecken	SA-Führer v. Dienst
6.35 ^h - 7.00 ^h	Leibesübungen	Abteilungsführer
7.30 ^h	Kaffeetrinken	
8.00 ^h - 9.00 ^h	Allgemeine Wachvorschrift für die SA Ziff. 1-14, 24, 71-86, 96, 97-135	Abteilungsführer
9.00 ^h - 10.00 ^h	H.Dv. 130/2a Ziff. 231-242	Abteilungsführer
10.00 ^h - 11.00 ^h	Exerzierausbildung, Kommando- sprache	Abteilungsführer
11.00 ^h - 12.00 ^h	Erdkunde	Standf. Scheube
	Abt. C und D Deutsch	Scharf. Werbnigg
		Scharf. Grutschreiber
12.15 ^h	Mittagessen	
14.00 ^h - 15.30 ^h	Leibesübungen, Bewegungsspiele	
	Abteilungsführer	
15.30 ^h - 16.30 ^h	Unterricht über körperliche Grundschulung, Bezeichnungssprache	Abteilungsführer
16.30 ^h - 17.30 ^h	Wiederholung Grußvorschrift	Abteilungsführer
	Abt. C und D Deutsch	Scharf. Werbnigg
		Scharf. Grutschreiber
17.30 ^h - 18.00 ^h	Politische Tagesfragen	Abteilungsführer
18.15 ^h	Abendessen	
19.00 ^h - 20.30 ^h	Singen	
23.00 ^h	Zapfenstreich	

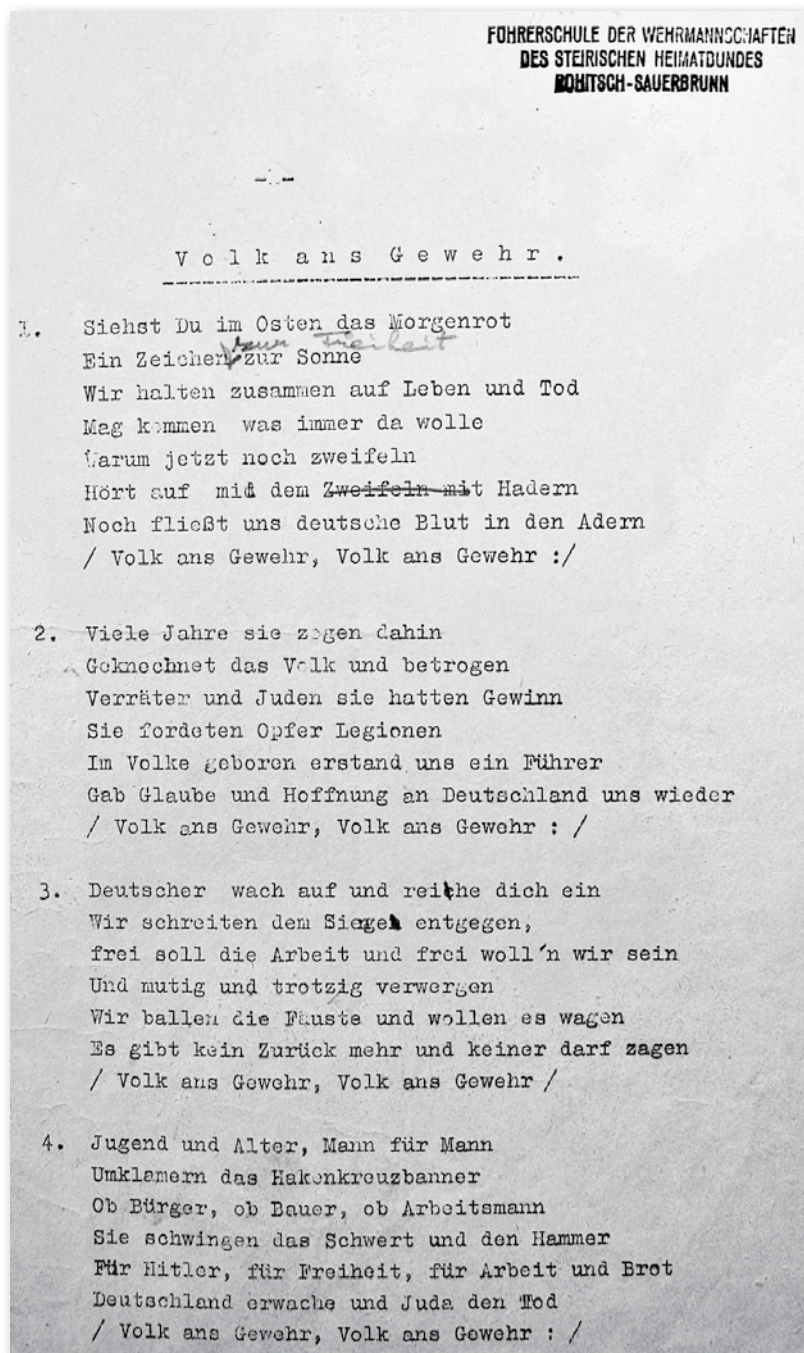
Vir: SI AS 1690, §. 73, f. 312, Dienstplan für 15. 4. 1942

45 SI AS 1690, §. 73, f. 312, Dienstplan für 15. 4. 1942; Dienstplan für Donnerstag den 14. 5. 1942, 13. 5. 1942; §. 68, f. 306-307, Bericht No. 4 über den Dienst vom 1.-15. 8. 1941, 15. 8. 1941; §. 78, f. 317, Ausbildungsstoff für die Lehrgänge für Führer von Trupps und Scharen in Rohitsch-Sauerbrunn ..., 17. 7. 1943.

46 SI AS 1690, §. 68, f. 306-307, Unterführerdienst vom 31. Mai bis 25. Juni.

47 »Neues Leben«, *Marburger Zeitung*.

Slika 8: Besedilo nemške pesmi *Volk ans Gewehr* (Ljudstvo k orožju), ki se je med drugim prepevala tudi v prostorih zdraviliške šole SA. Na vrhu dokumenta je razviden tudi uradni žig častniške šole.

Kronološki seznam poveljnikov

Slika 9: Vermansko moštvo v standardni uniformirani opravi na vojaškopoličnem usposabljanju v Rogaški Slatini, kjer v sredini tretje vrste stojita tudi predstavnika vodstva šole. Neznana oficirja SA imata na svoji levi roki narokavni trak s svastiko, desni častnik z najvišjim činom na fotografiji pa ima pripeto tudi športno značko SA (*SA-Sportabzeichen*) oz. športni (vojaški) znak SA s svastiko, vencem in z mečem v ospredju, kar je izkazovalo posameznikove izjemne dosežke.

Vir: Fototeka MNZS; Kokalj Kočever, »Gorenjski mobiliziranci,« 56, 84

Za prvo vodjo grupne šole SA (*Leiter der SA-Gruppenschule*) v Rogaški Slatini je bil izbran že omenjeni *SA-Standartenführer* Ernst Dräger.⁴⁸ Ta je šolo najverjetneje vodil do zime 1942–43,⁴⁹ nato pa je moral njeno upravljanje zaradi napredovanja (pridobitev čina *SA Oberführer* ali brigadir) in preместitve prepustiti *SA-Oberführerju* Heinzu Mayerhöferju.⁵⁰ Slednji je po partizanskem frankolovskem atentatu 3. februarja 1945 nad Dorfmeistrom med drugim postal tudi deželni svetnik (vrhovni politični vodja

48 »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*. »Wehrmannschaftsführer erhalten,« *SA in Feldgrau*.

49 Tone Ferenc namreč navaja vir, ki potrjuje, da je Mayerhöfer že od zime 1942–43 poveljeval grupni šoli Wehrmannschafta v zdravilišču. – Tone Ferenc, »Dnevnik nacističnega funkcionarja na Štajerskem iz poslednjih mesecev vojne,« *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 53, št. 2 (1982): 44. Kdaj natanko je prišlo do zamenjave Ernsta Drägerja, ni povsem znano. Dräger je sicer v začetku marca 1943, ko je napredoval v *SA-Oberführerja*, istočasno pa je prišlo tudi do reorganizacije splošnih enot Wehrmannschafta, prevzel poveljevanje nad novoustanovljeno formacijo »Wehrmannschaft Brigade Cilli« (vermanska brigada Celje), kamor je spadala tudi *Standarta* Celje – vzhod. – Zorko, *Wehrmannschaft*, 25. Marjan Žnidarič et al., *Nemška mobilizacija Slovencev v drugi svetovni vojni* (Celje: Zveza društev mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko 1941–1945, 2001), 56, 57. »In der Untersteiermark ...«, *Völkischer Beobachter*, 21. 7. 1943, 4, dostop 2. 4. 2020, <https://tinyurl.com/y7gycbzs>.

50 SI AS 1690, š. 78, f. 317, Diensterteilung für Montag ..., 22. 5. 1943. Ferenc, »Dnevnik nacističnega funkcionarja«, 44.

celjskega okrožnega prostora) in okrožni vodja (*Kreisführer*) SHB.⁵¹ Mayerhöfer je funkcijo vodenja vermanske šole obdržal do sredine julija 1943, ko ga je Gaurat Steindl, ki je medtem od Franza Blascha julija 1943 sam prevzel poveljstvo nad vermanšaftom, poklical k sebi in ga imenoval za vodjo njegovega vrhovnega vermanskega štaba (*Stabsführer*).⁵² Po odhodu Mayerhöferja je vodstvo grupne šole v Rogaški Slatini prevzel SA-Obersturmbannführer (podpolkovnik) Karl Lindthaler, ki je na tem položaju ostal vsaj do marca 1944, ko je iz šole poročal o uspešni izvedbi zahvalne slovesnosti, posvečene spominu na obletnico smrti nacističnega mučenca Horsta Wessla.⁵³ Zadnji poveljnik šole je bil najverjetneje SA-Obersturmbannführer Hans Lükermann.⁵⁴ Iz zapisov okupatorjevega časopisja je jasno, da je Lükermann ostajal na krmilu šole vsaj do konca avgusta 1944, ko se je še kot vodja šole podpisal pod osmrtnico in izrazil žalovanje za svojim padlim vermanskim tečajnikom *Scharrführerjem* Gabrielom Wicherjem.⁵⁵ Vpogled v osebni vojni dnevnik Mayerhöferja (ki, mimogrede, pogosto omenja Hansa Lükermanna) pa izpričuje dejstvo, da je Lükermann najkasneje do sredine decembra 1944 prevzel in opravljal že druge višje funkcije. Proti koncu vojne, natančneje po Steindlovi smrti 30. marca 1945, je denimo prevzel tudi poveljstvo nad vermanskim polkom Spodnja Štajerska (*Wehrmannschaftsregiment Untersteiermark*), ki pa je bil kmalu zatem razpuščen.⁵⁶

Glavne naloge vsakega vodje posebne šole vermanšafta v zdraviliškem okolju Rogaške Slatine so bile med drugim tudi nadzor nad šolanjem in skrb za učno snov, ki se je predajala bodočim častnikom in podčastnikom vermanšafta. Prvi poveljnik šole Dräger je denimo v zvezi s tem že leta 1941 izdal posebno odredbo z navodili za obiskovanje tečajev v Rogaški Slatini.⁵⁷

51 Tone Ferenc, *Izbrana dela: Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. 1: Razkosanje in aneksionizem* (Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006), 135.

52 SI AS 1690, š. 78, f. 317, Mitteilung der Anreizezahl des 15. Ausbildungslehrganges, 19. 7. 1943. »In der Untersteiermark,« *Völkischer Beobachter*. »Veränderungen in der Führung der Wehrmannschaft,« *Marburger Zeitung*, 21. 7. 1943, 3, dostop 29. 3. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-TR4GILUS>.

53 SI AS 1690, š. 78, f. 317, Mitteilung über Anreise der Teilnehmer ..., 3. 8. 1943, 1–2 (imenovani arhivski dokument vsebuje Lindthalerjev osebni podpis). »Grossen Vorbildern gilt es nachzustreben: Gedenkstunde für Horst Wessel in Rohitsch-Sauerbrunn,« *Marburger Zeitung*, 1. 3. 1944, 3, dostop 30. 3. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ZVPDHJJ>.

54 Siter, »Rogaška Slatina,« 89.

55 »Gabriel Wicher,« *Marburger Zeitung*, 21. 8. 1944, 3, dostop 30. 3. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6SAT5QCS>.

56 SI AS 1602, š. 6, p. e. 142, Mayerhöferjev dnevnik. Za spremno besedilo in sprotne opombe glede določenih pojmov oz. oseb v dnevniku glej: Tone Ferenc, »Dnevnik nacističnega funkcionarja na Štajerskem iz poslednjih mesecev vojne«, 43–97. Osebni vojni dnevnik Heinza Mayerhöferja velja za edine ohranjene dnevniške zapiske visoko pozicioniranega nacističnega funkcionarja, ki je deloval na zasedenem območju Spodnje Štajerske.

57 SI AS 1690, š. 73, f. 312, Besondere Anordnungen, Merkblatt für Besuch eines Lehrganges an der Führerschule der Wehrmannschaften.

Pregled izvajanja tečajev po posameznih letih in končna statistika

Prvi poveljnik šole Ernst Dräger je ob koncu leta 1941 poročal, da se je od njene ustanovitve do decembra 1941 na tritedenskih učnih tečajih pripravljalo, izobraževalo in usposabljal že več kot 1.000 vodij vermanšafta.⁵⁸ Sredi junija 1941, zgolj mesec dni po slavnostnem odprtju šole, je Dräger celo samozavestno poročal, da se bo vsakega tečaja udeležilo 200 moških, kar pa, upoštevajoč ostale zanesljive podatke in navedbe, kaže na nekoliko pretirane ocene. Kljub temu pa se nikakor ni zmotil, ko je v enem izmed svojih poročil napovedal, da prirejanja tečajev – glede na dejstvo, da je bilo junija 1941 v organizaciji vermanšafta prisotnih že več kot 80.000 spodnještajerskih fantov, starih od 18 do 40 let – še zdaleč ni konec.⁵⁹

Šef štaba *SA-Gruppe Südmark* Lorenz Ohrt se je namreč v začetku jeseni 1941 dogovoril z obema vodjama vermanšafta,⁶⁰ da bo na vsak tečaj odposlanih približno 170–175 kandidatov (med 130 in 135 iz SHB ter 40 iz KVB). Prvi vermani iz gorenjske zasedbene cone so se na tečajih v Rogaški Slatini znašli že sredi septembra 1941,⁶¹ kjer so prejeli narokavne trakove SHB (gorenjski vermani so svoje trakove pridobili šele spomladi 1942). Poznejše številke so pokazale, da je do konca leta 1942 posebna šola v zdraviliški okupacijski občini priredila 15 takšnih tečajev, od tega je v povprečju vsak tečaj obiskalo približno 150 gorenjskih in spodnještajerskih kandidatov (okoli 100 moških iz SHB in 50 iz KVB), kar zneslo vsaj 2.250 moških.⁶² Da je bil obisk gorenjskih vermanov v Rogaški Slatini nekje v skladu s povprečjem, ki ga je predvidel omenjeni šef štaba *SA-Gruppe Südmark*, je razvidno tudi iz nacističnega poročila (objavljenega v oktobru 1941) z vključenim povzetkom preteklega petmesečnega delovanja KVB na zasedbenem območju Gorenjske in Koroške. Poročilo potrjuje, da se je do oktobra 1941 iz gorenjske okupacijske cone na treh dvotedenskih tečajih v Rogaški Slatini usposobilo 120 vodij Sturmov (*Führer der Stürme*), kar pomeni natanko 40 vermanov na posamezni tečaj. Do konca leta 1942 oziroma do razpustitve gorenjskega

58 »Wehrmannschaftsführer erhalten,« *SA in Feldgrau*.

59 »Neues Leben,« *Marburger Zeitung*.

60 SA-Standartenführer Franz Blasch kot vodja vermanšafta SHB na Spodnjem Štajerskem in SA-Brigadeführer Erich Beck kot poveljnik vermanšafta Koroške ljudske zveze (v nadaljevanju KVB) v gorenjski zasedbeni pokrajini. – Ferenc, »Wehrmannschaft v boju«, 85. Kokalj Kočvar, »Gorenjski mobiliziranci,« 59.

61 *Karawanken Bote*, uradni dvojezični časopis KVB in poročevalni list načelnika gorenjske civilne uprave, je o gorenjskih vodjah vermanšafta, ki so bili na usposabljanju v Rogaški Slatini, poročal že 6. 9. 1941. – »Im Geist der Neuen Zeit: Wehrmannschaftsführerlehrgang in Kronau,« *Karawanken Bote*, 6. 9. 1941, 3, dostop 9. 4. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J8AYO0O7>.

62 Kokalj Kočvar, »Gorenjski mobiliziranci«, 67, 68, 84–87. Wehrmannschaft je bil na Gorenjskem ukinjen in dokončno razpuščen do jeseni 1942, ko se je izobraževanje in urjenje, ki je prej potekalo znotraj strukture Wehrmannschafte, preneslo v tamkaj novoustanovljeno organizacijo SA. Najbrž je bilo leto 1942 zadnje leto, ko so vermane iz gorenjske okupacijske pokrajine pošiljali na tečaje usposabljanja v Rogaško Slatino. Raziskovalni izsledki kažejo namreč na to, da za leto 1943 ni več ohranjenih dokumentov, ki bi pričali o pošiljanju Gorenjcev v spodnještajersko zdravilišče. Zorko v svoji pregledni študiji o Wehrmannschafu prav tako navaja, da se je gorenjske vermane pošiljalo v slatinsko zdravilišče do jeseni 1942. – Kokalj Kočvar, »Gorenjski mobiliziranci,« 87. Zorko, *Wehrmannschaft*, 38.

vermanšafta sredi oktobra 1942 se je povprečni obisk gorenjskih vermanov v grupni šoli SA očitno še nekoliko povečal.⁶³

Slika 9a: Gorenjski vermani na tečaju v Rogaški Slatini, fotografirano jeseni 1941 pred sedežem častniške šole SA.

Vir: Zasebna zbirka Franca Erceta⁶⁴

Do konca leta 1941 je bilo za usposabljanje vermanskih oficirjev in podoficirjev prirejenih osem tritedenskih tečajev (*Wehrmannschaftsausbildunglehrgang*): prvi v maju, drugi in tretji med junijem in julijem, četrti od konca julija do sredine avgusta, peti od konca avgusta in večji del septembra, šesti med 1. in 21. oktobrom in sedmi med 4. in 24. novembrom, zadnji v letu 1941 pa se je odvijal med 1. in 21. decembrom.⁶⁵ V mrzlih zimskih mesecih se je izvajanje tečajev začasno prekinilo, ponovno so se začeli izvajati v začetku pomladi. Tako se je deveti izmed takšnih tritedenskih tečajev (in hkrati tudi prvi v letu 1942) začel v prvi polovici aprila 1942, udeležilo pa se ga je natanko 100 vermanov iz vseh *Standart*. V maju 1942 je potekal 10. tečaj, junija istega leta pa je bil na sporedu že enajsti. Glede nadaljnjega izvajanja tečajev je

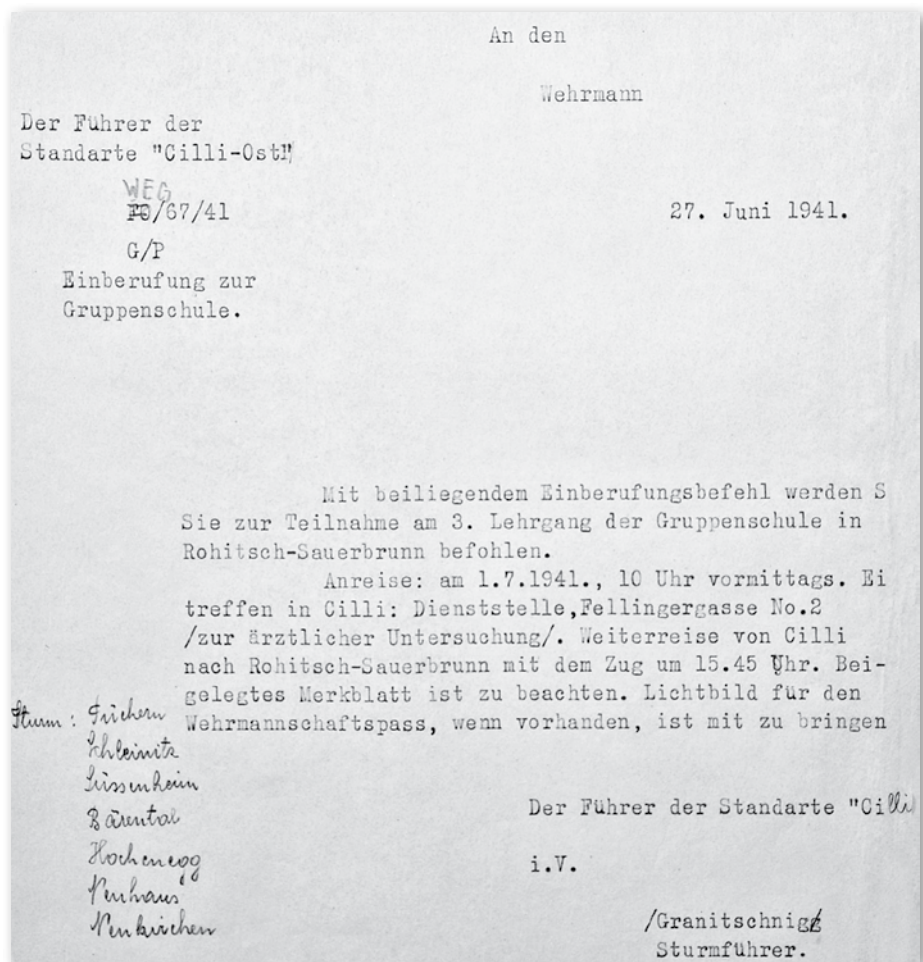
63 »Bericht über fünf Monate Arbeit des Kärntner Volksbundes,« Dokument 168, oktober 1941, dostop 13. 3. 2020, <http://www.karawankengrenze.at/ferenc/index.php?r=documentshow&id=168>.

64 Za posredovano fotografijo in ureditev dovoljenja za objavo se prijazno zahvaljujema zgodovinki in muzejski svetnici Muzeja novejšje zgodovine Slovenije dr. Moniki Kokalj Kočever.

65 SI AS 1690, š. 69, f. 308, Führerschule, 3. 12. 1941; Beurteilung h. a. Führer, 4. 6. 1941, 1; 3. Lehrgang, 23. 6. 1941; 4. Lehrgang, 17. 7. 1941; 5. Lehrgang Gruppenschule, 26. 8. 1941; 6. Lehrgang an der Führerschule, 16. 9. 1941; 7. Lehrgang, 16. 10. 1941; Führerschule, 5. 12. 1941.

iz neznanih razlogov sledil nekoliko daljši premor.⁶⁶ Naslednji, 12. tečaj, je potekal šele marca 1943.⁶⁷

Slika 10: Poziv neznanemu vermanu na udeležitev 3. izobraževalnega tečaja v slatinski grupni šoli. Razvidna sta tudi podatka o odhodu proti zdravilišču in vmesnem postanku v Celju zaradi zdravniškega pregleda. Razdaljo med Celjem in Rogaško Slatino je verman prepotoval z vlakom. S seboj je moral imeti tudi osebno fotografijo za izdajo vermanske dovolilnice (*Wehrmannschaftspass*).

Vir: SI AS 1690, š. 69, f. 308, Einberufung zur Gruppenschule, 27. 6. 1941

66 SI AS 1690, š. 73, f. 312, 9. Lehrgang an der Führerschule, 16. 3. 1942; 9. Lehrgang, 9. april 1942; š. 35, f. 261, Lehrgangsplanung, 23. 1. 1942; Lehrgang an der Führerschule, 9. 3. 1942; š. 67, f. 305, Lehrgänge an der Führerschule, 27. 5. 1942.

67 SI AS 1690, š. 78, f. 317, Anmeldung zum Besuch ..., 26. 2. 1943, 1; Einberufungsbefehl, 24. 2. 1943.

Slika 11: Pozivnica SA-Oberführerja Franca Blascha neznaneu vermanu iz mariborskega okrožja k udeležbi na 12. tečaju v marcu 1943 v Rogaški Slatini. Takšni pozivi, ki jih je izdalo vodstvo Wehrmannschafta, so imeli prednost pred domačimi opravili ali zaposlitvijo, zato so se takšne pozivnice izročale kandidatovemu delodajalcu.

STEIRISCHER HEIMATBUND
der Führer der Wehrmannschaft

Einberufungsbefehl.

Sie werden zum 12. Lehrgang von 3.3.1943
bis 24.3.1943 an der Führerschule der Wehrmannschaft
in Rohitsch-Sauerbrunn einberufen.

Sie haben diesen Befehl Ihrem Betriebsführer sofort nach Erhalt
vorzulegen.

Die Einberufung erfolgt im Einverständnis mit dem Bundesführer
des Steirischen Heimatbundes.

Das gleichzeitig eingesandte Merkblatt ist genau zu beachten.

Marburg, den 24.2.1943

Dienststempel.

Der Führer der Wehrmannschaft
des Steirischen Heimatbundes:

Blasch
Standartenführer.
Oberführer

Steirischer Heimatbund Wehrmannschaft

Že v prvih mesecih leta 1942 sta za vodje *Standart* potekala tudi dva posebna tritedenska vadbeni tečaja (t. i. *Sonderlehrgang*), ki sta se odvijala med 7. in 27. januarjem ter 4. in 24. februarjem 1942, pri čemer so morale posamezne *Standarte* svoje kandidate prijaviti do 20. decembra 1941.⁶⁸ Med sredino februarja in marca 1942 je v poslopju vermanske šole potekal tudi specialni tečaj za dodeljene vodje spodnještajerskih *Standart*. Izostanka so bili opravičeni zgolj oskrbniki vojnih žrtev in vodje uprave.⁶⁹ Od konca maja 1942 se je pri določenih tečajih spremenil tudi čas njihovega trajanja. S prvotnih treh tednov se je namreč izvajanje tečajev na priznani spodnještajerski šoli vermanšafta Slatina podaljšalo na pet tednov.⁷⁰ Nato je ob koncu leta 1942 potekal še tečaj za pridobitev licence oziroma potrdila o dovoljenem poučevanju (*Einweisungslehrgang zum Erwerb des Lehrscheines*) za posamezne in dodeljene vodje. Isti tečaj se je ponovil še med januarjem in februarjem 1943. Kandidati so morali s seboj prinesiti uradno uniformo vermanšafta in perilo za štiritedensko bivanje na grupni šoli v Rogaški Slatini, ki je prijavitelcem pokrila tudi potne stroške povratnih voženj. Po koncu izobraževanja pa so bili na dodatna urjenja odposlani še v Dresden.⁷¹ Vzporedno s tečaji za pridobitev t. i. *L-Scheina* so ob koncu leta 1942 na šoli potekali tudi tečaji za glasbeni vod Wehrmannschafta, namenjeni hornistom in bobnarjem. Vsaka *WM-Standarte* je morala namreč v Rogaško Slatino poslati po enega usposobljenega iz glasbenega voda.⁷² Prvi teden v decembru 1942 pa je šola izvajala tudi enotedenski vadbeni tečaj usposabljanja v streljanju, ki sta se ga morala udeležiti po dva *WM-vodja* ali *WM-podvodja* iz posamezne *Standarte*.⁷³ Izmenjana poročila med različnimi oddelki vrhovnega poveljstva vermanšafta SHB izpričujejo tudi dejstvo, da je šola SA za potrebe izvajanja vojaških vadbenih tečajev med vojno posedovala večje količine orožja in streliva.⁷⁴

Ob prelomu let 1942 in 1943 in še posebej med letom 1943 je grupna šola v zdravilišču pridobivala čedalje izrazitejšo vlogo v vojaškem usposabljanju in urjenju bojevanja, kar se je med drugim kazalo tudi s prirejanjem vadbenih tečajev streljanja in natančnega metanja granat. Po velikopoteznem načrtu vodstva vermanšafta, ki je vseboval jasne zametke usposabljanja vermanov v vojaških aktivnostih, naj bi se od druge polovice julija 1943 izvajali krajši enotedenski tečaji vojaškopoličnega usposabljanja za vodje Trupp (skupaj 8 tečajev oziroma okoli 1.600 kandidatov) ter *Schiesswarterjev* (skupaj 10 tečajev⁷⁵ oziroma približno 500 mož). Med 15. julijem in 19. oktobrom naj bi se potemtakem zvrstilo 18 takšnih skrajšanih tečajev, kjer so računali na prisotnost približno 2.100 vermanskih udeležencev. V tako imenovani

68 SI AS 1690, š. 69, f. 308, *Sonderlehrgang für zugeteilte Führer*, 3. 12. 1941.

69 SI AS 1690, š. 35, f. 261, 2. *Sonderlehrgang*, 23. 1. 1942. Tečaj je bil sprva načrtovan v obdobju med 10. 2. in 10. 3. 1942, toda iz kasnejših nemških poročil zveznega vodstva SHB in Wehrmannschafta v Mariboru je razvidno, da se je tečaj začel in končal z enotedenskim zamikom. – SI AS 1690, š. 35, f. 261, 2. *Sonderlehrgang*, 7. 2. 1942.

70 SI AS 1690, š. 35, f. 261, *Lehrgänge a. d. Führerschule auf 5 Wochen eingestellt*, 26. 5. 1942.

71 SI AS 1690, š. 35, f. 261, *Lehrgang*, 18. 11. 1942; *Lehrgangsplanung*, 22. 12. 1942.

72 Kokalj Kočevar, *Mobiliziranci v nemško vojko*, 108.

73 SI AS 1690, š. 35, f. 261, *Lehrgang für Ausbildner im Schiessdienst*, 26. 11. 1942.

74 SI AS 1690, š. 78, f. 317, *Munition für die WAG*, 6. 4. 1943.

75 Takšni tečaji so se imenovali *Schiesswartelehrgänge*.

podgrupni šoli (*Unterführerschule*) v Hotelu Goll,⁷⁶ nedaleč proč od okupatorjevega sedeža občinske uprave, naj bi v približno istem obdobju potekali še tečaji za *Fürsorgewart* (v predvojni dobi posebna funkcija znotraj strukture SA za socialno skrbstvo in mentorstvo članov SA in njihovih družin) in *Rechnungsführerje* (računovodje SA). Na dvajsetih takšnih tečajih (za vsako področje po deset) naj bi se jih zbralo okoli 1.000. Vodstvo in koordinacija nad vsemi tečaji, na katerih naj bi samo v teh štirih mesecih v letu 1943 skupno prisostvovalo nekje okoli 3.100 udeležencev, sta bila dodeljena *SA-Obersturmbannführerju* Lindthalerju (kasnejšemu poveljniku grupne šole SA v Rogaški Slatini) ter *WM-Truppführerju* Scholarju za tečaje v podgrupni šoli Goll.⁷⁷ Poleg obiska okupiranega zdravilišča in ogleda šole si je med potovanjem po Spodnji Štajerski v avgustu 1943 enega izmed vermanskih tečajev ogledal tudi *SA-Obergruppenführer* Max Jüttner, visoko pozicioniran nacistični funkcionar, član *Reichstaga*⁷⁸ in oficir SA, ki je v letih 1934–1945 med vsemi pomembnimi funkcijami opravljal tudi vlogo namestnika vrhovnega šefa štaba SA, ob koncu vojne pa se je znašel na zatožni klopi povojnih sodnih procesov v Nürnbergu kot takrat najvišje rangirani uradnik SA.⁷⁹ Sicer pa je nemški okupator čez celo poletje 1943 iz rajha v šolo vermanšafta v Rogaško Slatino vozil tudi člane Nemške mladine (*Deutsche Jugend*), ki so se udeležili posebnih desetdnevni tečajev natančnega streljanja in pravičnega ravnanja z orožjem. V zdraviliškem okolju sta se torej začela pridobivanje njihove osnovne vojaške izobrazbe in začetna faza spreminjanja nemških dečkov v profesionalne in izurjene vojake, ki naj bi bili po iluzornih domnevah nacistov sposobni braniti svojo domovino.⁸⁰

Glede prirejanja tečajev v letu 1944 je zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva na voljo malo podatkov. Vsaj en tečaj usposabljanja (t. i. *Führerausbildungslehrgang*) je še zagotovo potekal med 30. aprilom in 13. majem 1944.⁸¹

76 Danes propadajoči objekt v Rogaški Slatini, kjer je od leta 1974 dolgo časa delovala tudi stara glasbena šola.

77 SI AS 1690, š. 78, f. 317, Führerausbildungswerk vom 15. 7.–31. 10. 1943, 21. 7. 1943; Schiesswartelehrgänge, 25. 3. 1943.

78 Nemški parlament, ki je bil v času nacistične oblasti enostrankarski in zatorej brez kakršnekoli moči, vpliva ali vidnejše vloge v nemški nacionalsocialistični družbi. – »Reichstag (Zeit des Nationalsozialismus),« dostopno na: *Wikipedia*, pridobljeno 29. 3. 2020, zadnjič dopolnjeno 8. 9. 2019, [https://de.wikipedia.org/wiki/Reichstag_\(Zeit_des_Nationalsozialismus\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Reichstag_(Zeit_des_Nationalsozialismus)).

79 »Obergruppenführer Jüttner bei der SA-Gruppe Südmark,« *SA in Feldgrau*, julij/avgust 1943, 2–3, dostop 5. 4. 2020, <https://tinyurl.com/ybp7jo6y>. »Obergruppenführer Jüttner in der Steiermark: Besuch im Unterland,« *Marburger Zeitung*, 10. 8. 1943, 3, dostop 29. 3. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-IFGHE-CES>. »Max Jüttner,« dostopno na: *Wikipedia*, pridobljeno 30. 3. 2020, zadnjič dopolnjeno 26. 8. 2019, https://de.wikipedia.org/wiki/Max_J%C3%BCttner.

80 »Aus der Untersteiermark: Ausbildung der Deutschen Jugend,« *Steiererland: Soldatenzeitung des Gaues Steiermark*, 1. 6. 1943, 13, dostop 26. 3. 2020, <https://tinyurl.com/ya2oeoa9>.

81 SI AS 1690, š. 81, f. 320, Einberufungsbefehl, 15. 4. 1944.

Slika 12: Vermanski kandidati v obmejnem spodnještajerskem zdravilišču Rogaška Slatina.

Vir: Zbirka albumov, Album Wehrmannschaft, MNZS

O kakšnem večjem številu tečajev v predzadnjem letu vojne pa ni več mogoče govoriti, saj so – kot navaja tudi Ferenc – vermanski oddelki v znamenju razmaha narodnoosvobodilnega gibanja v Spodnji Štajerski med letom 1944 doživeli velik razkroj, dokler ni jeseni 1944 prišlo do končnega padca vermanshafta. Poleg rekrutacije vermanov v številne zaščitne in oborožene formacije nemškega okupatorja (tovarniške straže, tehnična pomoč, protizračna zaščita, delovna služba, nemška vojska, *Waffen-SS*/Oborožene enote *SS* in *Nationalsozialistischer motorisierter Korps*),⁸² kar je potekalo zlasti od leta 1942 naprej, so preostale obstoječe vermanske oddelke jeseni 1944 inkorporirali še v novoustanovljeni folksšturm (*Volkssturm*). Ta je tako kot marsikatera druga, v obrambni sili ustanovljena nemška bojna formacija končal zelo neslavno.⁸³ Nekje do konca prvega polletja leta 1944, ko so se tečaji očitno dokončno prekinili, naj bi se v slatinskem zdravilišču v skupnem seštevku odvijalo približno 50 tečajev za usposabljanje vodij in podvodij vermanshafta.⁸⁴ Kakorkoli, če seštejemo popolnoma vse tečaje mnogih različnih tipov, ki so se odvijali na šoli, pa je ta številčna ocena verjetno še nekoliko prenizka. Prvi vodja šole SA Dräger je namreč že decembra 1941 zapisal, da se je od ustanovitve šole (sredina maja 1941) do decembra istega leta v Rogaški Slatini izobrazilo in usposobilo že več kot 1.000 vermanskih

82 Nemški izvorniki po vrstnem redu navajanja poslovenjenih oblik: *Werkschutz*, *Tehnische Nothilfe*, *Luftschutz*, *Reichsarbeitsdienst (RAD)*, *Wehrmacht*, *Waffen-SS* in *Nationalsozialistisches Kraftfahrerkorps (NSKK)*.

83 Ferenc, »Wehrmannschaft v boju«, 140. Zorko, *Wehrmannschaft*, 60, 61.

84 Zorko, *Wehrmannschaft*, 38.

vodij.⁸⁵ Otto Koschitz, nacistični uradnik SHB pri šefu spodnještajerske civilne uprave, je sredi aprila 1943 poročal o številčni moči vermanshafta na Spodnjem Štajerskem in zraven pripisal, da se je med drugim tudi pod okriljem grupne šole SA v zdravilišču Rogaška Slatina zgolj (!) za vodje in nižje vodje vseh dvanajstih *Standart*, kolikor jih je bilo aprila 1943 na Spodnjem Štajerskem, usposobilo približno 1.500 *Führerjev* in *Unterführerjev* (častnikov in podčastnikov).⁸⁶ Iz nemškega dokumentacijskega gradiva je jasno, da je bilo končno število udeleženih vermanov na popolnoma vseh tečajih še precej višje. Točnega števila zaradi fragmentiranega in razkropljenega gradiva ni mogoče ugotoviti. Nekaj vermanov, ki so se med vojno izobraževali na tečajih šole vermanshafta v zdravilišču in so bili tako ali drugače vključeni v posamezne vermanske oddelke na širšem ozemlju Rogaške Slatine, je za prispevek k vojnemu naporu nacistične Nemčije prejelo tudi odlikovanje. Sredi februarja 1943 sta denimo vermana iz Rogaške Slatine (SA-*Scharführerja* Johann Lugauer in Max Riedl) prejela odlikovanje železnega križca II. reda (EK II) s pripadajočim mečem.⁸⁷

Trajno zaprtje šole: zaustavitev dejavnosti in prekinitev usposabljanja

Kdaj natanko je šola v letu 1944 prenehala delovati in dokončno zaprla svoja vrata, ni znano. Leto 1944 je vsekakor zadnje leto v okupatorjevem časopisju in tudi v arhivskem gradivu, kjer se vojaškopolična šola še omenja. Iz zadnjega leta vojne takšnih člankov ali drugih vrst gradiva ni več mogoče zaslediti, kar je seveda razumljivo, če upoštevamo dejstvo, da je tudi vermanshaft ob koncu leta 1944 doživel popoln razkroj in v letu 1945 formalnopravno ni več obstajal. Šola je zagotovo delovala do konca avgusta 1944, ko je njen poveljnik SA-*Obersturmbannführer* Lükermann podpisal že omenjeno osmrtnico in izrazil žalovanje za padlim vermanom Gabrielom Wicherjem, ki je bil nastanjen v *Führerschule*.⁸⁸ Še ob koncu februarja 1944 pa je vodstvo šole za svoje vermane organiziralo tudi lokalno tekmovanje v smučanju, ki se ga je udeležilo 64 kandidatov.⁸⁹ Če je bil podpolkovnik Lükermann – za katerega je sicer znano, da je konec avgusta 1944 še zagotovo vodil grupno šolo v spodnještajerskem zdravilišču – res zadnji *Leiter* častniške šole SA-*Gruppe Südmark* v občini Rogaška Slatina, potem je bila šola gotovo ukinjena v zadnjih mesecih leta 1944, najkasneje do sredine decembra, ko je Lükermann že sodeloval pri vzpostavljanju in organizaciji *Volkssturma* na Spodnjem Štajerskem.⁹⁰

85 »Wehrmannschaftsführer erhalten,« *SA in Feldgrau*.

86 »Die Untersteiermark wächst ins Reich,« Dokument 302, 11. 4. 1943, dostop 13. 3. 2020, <http://karawankengrenze.at/ferenc/index.php?r=documentshow&id=302>.

87 SI AS 1690, š. 76, f. 315, Kriegsverdienstkreuzbes..., 15. 2. 1943.

88 »Gabriel Wicher,« *Marburger Zeitung*.

89 »Schiveranstaltung in Rohitsch-Sauerbrunn,« *Marburger Zeitung*, 1. 3. 1944, 4, dostop 30. 3. 2020, <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ZVPDHJIIJ>.

90 SI AS 1602, š. 6, p. e. 142, Mayerhöferjev dnevnik. »Gabriel Wicher,« *Marburger Zeitung*.

Viri in literatura

Arhivski viri

- MNZS – Muzej novejšje zgodovine Slovenije:
 - Fototeka.
 - Zbirka albumov (Album Wehrmannschaft).
- Objavljeno arhivsko in mikrofilmsko gradivo na spletu:
 - ICH WÄHLE NICHT. »Dokument 168 (oktober 1941).« Dostop 13. 3. 2020. <http://karawankengrenze.at/ferenc/index.php?r=documentshow&id=168>.
 - ICH WÄHLE NICHT. »Dokument 302 (11. 4. 1943).« Dostop 13. 3. 2020. <http://karawankengrenze.at/ferenc/index.php?r=documentshow&id=302>.
- The National Archives and Records Administration (NARA), mikrofilmano v Aleksandriji:
 - Mikrofilmi 132. divizije, T-315 (serija), Roll 1384 (mikrofilmski zvitek).
- SI AS – Arhiv Republike Slovenije:
 - SI AS 1602, Deželni svetnik okrožja Celje.
 - SI AS 1690, Oboroženi oddelki Štajerske domovinske zveze.
 - SI AS 1827, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta.
- Ustni viri / avdiopričevanja:
 - Krumpak, Gabrijela. Intervjuvala avtorja Daniel Siter in Peter Mikša. Rogaška Slatina, september 2017.
- ZAC – Zgodovinski arhiv Celje:
 - SI_ZAC/0907, Zdravilišče Rogaška Slatina.
- Zasebne zbirke / osebni arhivi:
 - Erce, Franc.

Časopisni viri

- *Illustrierte Kronen-Zeitung*, 19. 6. 1941. »Deutsches Leben im »Karlsbad des Balkans«: Südsteirische Wehrmannschaften in Rohitsch-Sauerbrunn.« Pridobljeno 5. 4. 2020. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=krz&datum=19410619&query=%22Rohitsch%22+%22Sauerbrunn%22&ref=anno-search>.
- *Karawanken Bote*, 6. 9. 1941. »Im Geist der Neuen Zeit: Wehrmannschaftsführerlehrgang in Kronau.« Pridobljeno 9. 4. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-J8AYO007>.
- *Marburger Zeitung*, 16. 6. 1941. »Die Aufgaben der Wehrmannschaftsführer: Bundesführer Steindl sprach zu den Führern der Wehrmannschaft im Steirischen Heimatbund.« Pridobljeno 29. 3. 2020. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-OPDWI35O>.
- *Marburger Zeitung*, 19. 6. 1941. »Neues Leben in Rohitsch-Sauerbrunn: Führerschule der Wehrmannschaften des Heimatbundes.« Pridobljeno 23. 3. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-RADJVUU7>.
- *Marburger Zeitung*, 24. 6. 1941. »Jugendführer werden geschult: Eröffnung der Führerschule der Deutschen Jugend in Windenau.« Pridobljeni 29. 3. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-VCEJARWG>.
- *Marburger Zeitung*, 21. 7. 1943. »Veränderungen in der Führung der Wehrmannschaft.« Pridobljeno 29. 3. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-TR4GILUS>.
- *Marburger Zeitung*, 10. 8. 1943. »Obergruppenführer Jüttner in der Steiermark: Besuch im Unterland.« Pridobljeno 29. 3. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-IFGHECES>.
- *Marburger Zeitung*, 1. 3. 1944. »Grossen Vorbildern gilt es nachzustreben: Gedenkstunde für Horst Wessel in Rohitsch-Sauerbrunn.« Pridobljeno 30. 3. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ZVPDHJJJ>.

- *Marburger Zeitung*, 1. 3. 1944. »Schiveranstaltung in Rohitsch-Sauerbrunn.« Pridobljeno 30. 3. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ZVPDHJJI>.
- *Marburger Zeitung*, 21. 8. 1944. »Gabriel Wicher.« Pridobljeno 30. 3. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-6SAT5QCS>.
- *SA in Feldgrau: Feldpostbriefe der SA-Gruppe Südmark*, julij/avgust 1943. »Obergruppenführer Jüttner bei der SA-Gruppe Südmark.« Pridobljeno 5. 4. 2020. [http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=saf&datum=19430133&query=\(\(text:Rohitsch+AND+text:Sauerbrunn\)\)&ref=anno-search](http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=saf&datum=19430133&query=((text:Rohitsch+AND+text:Sauerbrunn))&ref=anno-search).
- *SA in Feldgrau: Feldpostbriefe der SA-Gruppe Südmark*, november/december 1941. »Wehrmannschaftsführer erhalten ihre Ausbildung.« Pridobljeno 5. 4. 2020. [http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=saf&datum=19410118&query=\(text:Rohitsch-Sauerbrunn\)&ref=anno-search](http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=saf&datum=19410118&query=(text:Rohitsch-Sauerbrunn)&ref=anno-search).
- *Steierland: Soldatenzeitung des Gau's Steiermark*, 1. 6. 1943. »Aus der Untersteiermark: Ausbildung der Deutschen Jugend.« Pridobljeno 26. 3. 2020. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=szs&datum=19430601&query=%22Aus%22+%22der%22+%22Untersteiermark%22+%22Ausbildung%22+%22der%22+%22Deutschen%22+%22Jugend%22&ref=anno-search>.
- *Štajerski gospodar*, 3. 5. 1941. »Erzherzog Johann in Spodnja Štajerska.« Pridobljeno 5. 4. 2020. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-ERW1J1QQ>.
- *Völkischer Beobachter*, 31. 1. 1942. »Beförderungen in SA und NSKK: In der SA – Gruppe Südmark.« Pridobljeno 2. 3. 2020. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=vob&datum=19420131&query=%22Bef%22+c3%b6rderungen%22+%22in%22+%22SA%22+%22und%22+%22NSKK%22+%22In%22+%22der%22+%22SA%22+%22e2%80%93%22+%22Gruppe%22+%22S%22+c3%b6cdmark%22&ref=anno-search>.
- *Völkischer Beobachter*, 21. 7. 1943. »In der Untersteiermark ...«. Pridobljeno 2. 4. 2020. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=vob&datum=19430721&query=%22Rohitsch-Sauerbrunn%22&ref=anno-search>.

Literatura

- Biber, Dušan. *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji: 1933–1941*. Ljubljana: Cankarjeva založba in Delo, 1966.
- Ferenc, Tone. »Dnevnik nacističnega funkcionarja na Štajerskem iz poslednjih mesecev vojne.« *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 53, št. 2 (1982): 43–97.
- Ferenc, Tone. »Nemška okupacija.« V: *Med Bočem in Bohorjem*, ur. Marjan Žagar, Slavko Kremenšek, Janko Liška, Rudi Lešnik, Franc Drobne, Franjo Fijavž, Stane Mrvič, Milan Natek in Ernest Rečnik, 247–78. Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah in Rogaška Slatina: Delavska univerza, 1984.
- Ferenc, Tone. »Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem.« *Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS*, št. 2 (1958): 81–156.
- Ferenc, Tone. *Izbrana dela: Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. 1: Razkosanje in aneksionizem*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006.
- Kokalj Kočevar, Monika. »Gorenjski mobiliziranci v nemški vojski 1943–1945.« Doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, 2016.
- Kokalj Kočevar, Monika. *Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske v letih 1943–1945*. Ljubljana: Založba Inštitut za novejšo zgodovino, 2017.
- Mikša, Peter in Matija Zorn. *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2020.
- Ridgway, B. M., A. C. Smith. *Historical Study: The German Campaigns in the Balkans (Spring 1941)*. Washington: Department of Army, 1953.

- Siter, Daniel. »Rogaška Slatina v obdobju nemške okupacije, 1941–1945.« Magistrsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2019.
- Tessin, Georg. *Verbände und Truppen der deutschen Wehrmacht und Waffen-SS im Zweiten Weltkrieg 1939–1945, Siebenter Band: Die Landstreitkräfte 131–200*. Osnabrück: Biblio, 1973.
- Zorko, Andrej. *Wehrmannschaft Štajerske domovinske zveze: Zgodovinski razvoj in organiziranost na Spodnjem Štajerskem 1941–1945*. Ljubljana: Muzej novejše zgodovine Slovenije, 2011.
- Žnidarič, Marjan. »Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941.« *Lex localis*, 2, št. 1 (2004): 21–43.
- Žnidarič, Marjan, Jože Dežman in Ludvik Puklavec. *Nemška mobilizacija Slovencev v drugi svetovni vojni*. Celje: Zveza društev mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko 1941–1945, 2001.

Spletne strani

- *Max Jüttner* – Wikipedia. Pridobljeno 30. 3. 2020 [Zadnjič dopolnjeno 26. 8. 2019]. https://de.wikipedia.org/wiki/Max_J%C3%BCttner.
- *Reichstag (Zeit des Nationalsozialismus)* – Wikipedia. Pridobljeno 29. 3. 2020 [Zadnjič dopolnjeno 8. 9. 2019]. [https://de.wikipedia.org/wiki/Reichstag_\(Zeit_des_Nationalsozialismus\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Reichstag_(Zeit_des_Nationalsozialismus)).

Daniel Siter and Peter Mikša

SA-GRUPPE SÜDMARK COMMAND SCHOOL IN ROGAŠKA SLATINA: OPERATION AND ROLE IN MILITARY-POLITICAL TRAINING OF WEHRMANNSCHAFT COMMAND CADRE

SUMMARY

In the middle of May – after the German occupation of the town of Rogaška Slatina on 11 April 1941 and the arrival of the SA departments (*“Sturmabteilung”*) to this Lower Styrian spa near the border – the SA leadership, under the auspices of its *“Gruppe Südmark”* group, established the seat of a special SA Group School for Wehrmannschaft officers and under-officers above the health resort in the Erzherzog Johann hotel (the today’s Hotel Aleksander). Between the years 1941 and 1944, this renowned officer school, dedicated to the military-political and ideological education and training of the Lower Styrian and Upper Carniolan Wehrmannschaft, would organise special military drills, combat exercises, sports competitions, and weeks-long practical and theoretical courses where the candidates were trained as Wehrmannschaft officers (leaders) and under-officers (sub-leaders) under strict military discipline and in the spirit of the National Socialist worldview. The school also contributed to Germanisation and promoted the Nazi worldview and its ideals. It had large rooms, electrical lighting, a training centre, and a building for additional accommodation. The

German press even pronounced it as one of the most beautiful educational establishments in the territory of the German Reich.

Until the end of the first half of 1944, when the school finally abandoned the realisation of the military-political educational courses or by the end of 1944, when its door also officially closed, more than 50 various weekly or multi-week courses dedicated to the training of the Wehrmannschaft commanding corps were carried out in the Rogaška Slatina spa. Due to the fragmented and scattered materials, the precise information about the number of Wehrmannschaft candidates at these courses cannot be determined, but enough reliable indications exist that the training involved several thousand men. For example, according to the report of the school's first commander, SA-Standartenführer Ernst Drägers, it is clear that more than a thousand Wehrmannschaft leaders were successfully trained in Rogaška Slatina between May and December 1941. It is also known that by the end of 1942, the Group School in this health resort municipality organised fifteen training courses. Each of these was attended by approximately 150 candidates from the Lower Styrian and Upper Carniolan occupation zone, which amounts to at least 2250 Wehrmannschaft candidates. In the middle of April 1943, Otto Koschitz, the SHB Nazi official with the Head of the Lower Styrian civil administration, reported that in the framework of the SA Group School, approximately 1500 men were trained only (!) as Lower Styrian officers (*Führer*) and under-officers (*Unterführer*) of all the twelve Wehrmannschaft regiments (*Standarten*), located in Lower Styria in April 1943. Of course, this number does not include the information about the Wehrmannschaft candidates from the other German occupation zones.

At the end 1942 and especially in 1943, the Group School kept acquiring an increasingly crucial role in the training of Wehrmann candidates in military activities and combat, which was, among other things, also reflected in the organisation of training courses in sharpshooting, proper weapons handling, and hand grenade throwing. These courses were also attended by the members of the German Youth, transferred from the Reich to the facilities of the SA School in Rogaška Slatina during the summer of 1943. In the idyllic environment of the spa, the fundamental military training and the first stages of transforming the German boys into professional and well-trained soldiers capable of defending their country therefore began. With the decisive military defeats of Hitler's Germany and the turning of the war's tide in favour of the Allied Coalition, the SA School gradually transformed into a transitional military institution, from which the satisfactorily-trained Wehrmannschaft personnel was assigned to anti-partisan operational units in the field. Towards the end of the war that had already been lost a long time ago, some of these men would even participate in combat on the front line and lose their lives.